

БЕЛАРУСКІЯ ТЭАТРАЛЬНЫЯ АМАТАРСКІЯ КАЛЕКТЫВЫ НА АКУПІРАВАННЫХ ЗЕМЛЯХ у 1941–1944 гг.

У перыяд нямецкай акупацыі 1941–1944 гг. існаваў і працягваў развівацца беларускі тэатр. Гэты перыяд у гісторыі тэатральнага мастацтва характарызуецца сцвярджаннем сваёй нацыянальнай годнасці. Сцэнічнае мастацтва 1941–1944 гг. мае практычную важнасць для тэатральнага жыцця наогул, паколькі дае новы зрэз і магчымасць асэнсаваць уплыў гістарычных падзей на творчыя і працоўныя масы беларусаў. З восені 1941 г. у Мінску пачаў працаваць Менскі гарадскі беларускі тэатр. Ён складаўся з акцёраў розных прафесійных тэатраў, якія па тых ці іншых прычынах аказаліся ў горадзе. Але тэатральнае жыццё не абмяжоўвалася толькі дзейнасцю гэтага калектыву. Акупацыйныя ўлады выдалі дазвол на арганізацыю мясцовых (на раённым узроўні) культурных таварыстваў і народных дамоў, пры якіх было створана некалькі аматарскіх тэатраў.

Правядзём агляд дзейнасці драматычных калектываў на акупіраванай тэрыторыі Беларусі, а таксама на тых землях, дзе гуртаваліся беларусы.

Мінск. У 1943 г. у Мінску арганізаваліся дзве групы, якія абслугоўвалі гарады і сёлы акругі. Першая група – Вандроўны тэатр – дзейнічала пад кіраўніцтвам Я.Злотнікава. Вялікім поспехам у глядачоў карысталася аднаактовая камедыя “Боты”, пастаўленая гэтым тэатрам. Кіраўніком другой групы – Жаночага ансамбля беларускай песні – з’яўляўся А.Ягораў. Першыя гастролі ансамбля адбыліся 6 жніўня. Абедзве групы наведалі Ліду і яе ваколіцы.

Койданава. Гарадскі аматарскі тэатр працаваў і ў Койданаве. Артысты з канцэртамі выязджалі ў Негарэлае, Фаніпаль і Навасёлкі. Рэпертуар тэатра складаўся з п’ес “Пан міністар” Ф.Аляхновіча, “Мікітаў лапаць” Кудзелькі (М.Чарота), “Пярэстая красуня” Чужыніна і інш.

Барысаў. З 1942 г. мясцовы тэатр абслугоўваў ваколіцы Барысава. Газета “Раніца”, напрыклад, шырока адгукаецца на выезд у вёску Крупкі, дзе з асаблівым поспехам ставілася

драма Тагабочнага "Змагары за ідэю", спектакль паўтаралі некалькі разоў. Тэатр, акрамя таго, ставіў спектаклі "Пінская шляхта" В.Дуніна-Марцінкевіча, "Паўлінка" Я.Купалы, "Суд" У.Галубка і інш.

Паставы. Пры Беларускім народным доме ў Паставах з 1942 г. дзейнічалі драматычны гурток, ансамбль песні і танцаў, хор, які налічваў 90 асоб, аркестр. Кіраваў хорам і аркестрам кампазітар-мастак М.Скурка. Толькі за восем месяцаў працы драматычны гурток з ансамблем песні і танцаў даў 23 канцэрты ў ваколіцах Пастаў (у Дунілавічах, Варапаеве, Груздаве і інш.). Балетнай трупай выконваліся танцы "Вугорскі вальс", "Гапак", "Юрачка", "Мяцеліца", "Усходні танец" і "Лявоніха". У рэпертуар драматычнай групы ўваходзілі аднаактовая п'еса "Чорт і Баба" Ф. Аляхновіча, п'еса ў пяці дзеях "За сіратаю і Бог з Калітою", якія карысталіся вялікім поспехам у глядачоў.

Ліда. Дзякуючы намаганням акруговага школьнага інспектара сп. Дзямідава ў Лідзе быў арганізаваны Беларускі тэатр. Яго адкрыццё адбылося 29 мая 1943 г. Тэатр часова размяшчаўся ў невялікім будынку, разлічаным на дзве сотні глядачоў.

Казлоўшчына. Першае выступленне аматараў БНС пасля перапынку адбылося 2 мая 1943 г. Новаарганізаваная драматычная дружына пад умелым кіраўніцтвам сп. Ярша з творчым натхненнем сыграла на сцэне п'есу К.Вясёлага "Не розумам сцяміў, а сэрцам". Адноўлены былі таксама хор, кіраўніком якога быў І. Махаль, і струнны аркестр.

Баранавічы. У 1942 г. дзейнічаў драматычны гурток пры Беларускім доме ў Баранавічах. Любімымі п'есамі ў глядачоў горада і ваколіц былі камедыі Я.Купалы "Паўлінка" і Ф.Аляхновіча "Чорт і Баба". Выязджалі артысты і ў Стоўбцы.

Стоўбцы. У 1943 г. у Стоўбцах распачалі будаўніцтва Беларускага Дома культуры. Да гэтага тут сіламі СБМ ладзіліся культурныя вечарыны, арганізоўваліся выезды ў навакольныя вёскі. Так, вельмі ўдалым было выступленне ў Беларускім доме ў Новым Свержані, дзе паказваліся п'есы "Модны шляхцюк" К.Каганца і "Мікітаў лапаць" М.Чарота.

Слонім. Дзявочая дружына аматараў СБМ дзейнічала ў Слоніме. Танцавальны гурток, хор, дэкламатары выступалі

таксама і ў ваколіцах. У Альберціне, як паведамляе "Раніца" (№ 37 за 1943 г.), адбыўся адзін з такіх канцэртаў.

Альберцін. Драматычны гурток існаваў і пры Альберцінскім беларускім народным доме. Сіламі мясцовых аматараў тэатра з поспехам ставіліся п'есы Я.Купалы "Паўлінка" і Ф.Аляхновіча "Дзядзька Якуб".

Як відаць з тагачаснага друку, такія ж драматычныя дружныны былі ў *Валожыне*, *Косаве* і іншых гарадах. Рэпертуар іх быў прыкладна такім жа. Ставілі "Паўлінку", "Дзядзьку Якуба" і іншыя п'есы беларускіх аўтараў.

Беласток. У ліпені 1941 г. пачаў стварацца новы беларускі тэатр у Беластоку. Арганізацыяй тэатра займаўся Лявон Богуш, які правёў рэгістрацыю тэатральных і эстрадных беларускіх працаўнікоў. З артыстамі распачалася праца, каб з часам адкрыць беларускі тэатр. Аднак цяжкія матэрыяльныя ўмовы і адсутнасць залы прывялі да таго, што тэатральнае аб'яднанне спыніла сваю работу.

У пачатку 1942 г. з атрыманнем магчымасці ладзіць канцэрты ў невялікай зале тэатральнае аб'яднанне зноў пачало працу. Кіраўніком аб'яднання з'яўляўся знаўца тэатральнай справы Л.Богуш. Ставіліся камедыі "Збянтэжаны Саўка" і "Конскі партрэт" Л.Родзевіча, "Паўлінка" Я.Купалы, драма "Цені" Ф.Аляхновіча.

Ганна Бэкер, кіраўніца балета пры Беларускім аб'яднанні, апрацавала новы беларускі балет у двух актах, заснаваны на творы Канстанцыі Буйло "Кветка папараці". Змест балета грунтуецца на вядомым народным павер'і, што ў купальскую ноч адзін раз у год зацвітае кветка папараці агністым колерам. Каму пашчасціць здабыць тую кветку, нягледзячы на розныя страхі, той становіцца валадаром шчасця і багацця. Але нікому яшчэ не ўдалося здабыць агністай кветкі шчасця...

Балет быў пастаўлены на даволі высокім ўзроўні, нягледзячы на недахопы тэхнічнага боку (сціплыя дэкарацыі, асвятленне і касцюмы). З'яўленне балета "Кветка папараці" і паказ яго ў Беластоку пераконваюць, як нават пры невялікіх сілах і матэрыяльных магчымасцях можна ствараць культурныя каштоўнасці. Сярод працаўнікоў тэатра былі вельмі здольныя артысты, якія мелі вялікі стаж працы ў тэатры.

Ліцманітат (Лодзь). Сіламі секцыі моладзі пры Беларускім камітэце самапомачы арганізаваўся драматычны

гурток ў Ліцманштаце, а ў пачатку 1942 г. адбылося першае яго прадстаўленне. Сыгралі драму ў трох дзеях М.Машары "Лёгкі хлеб". У рэпертуар гуртка ўвайшлі таксама п'есы "Выбары старшыні", "Жаніцьба па радыё". Апошняя п'еса мела станоўчыя водгукі ў друку. У ёй закрануты сацыяльныя абставіны сумнай мінуўшчыны і пададзены прагнозы будучыні. Артысты ігралі з верай і перакананнем, што ўсе дачакаюцца светлай будучыні. Сярод іх вылучалася актрыса Г.Бракавіцкая.

Дзвінск (Даўгаўпілс). У Дзвінску пры Адзеле беларускага нацыянальнага аб'яднання дзейнічаў драматычны гурток, пра стварэнне якога вельмі клапаціўся К.Езавітаў. Гэта была трэцяя спроба наладзіць беларускі тэатр у Дзвінску (першая і другая былі ў 1924 г.). У пісьме да часова выконваючага абавязкі інспектара беларускіх школ Дзвінскай акругі А.Махноўскага ад 3 сакавіка 1942 г. К.Езавітаў піша: "...Патрэбны хор і драматычная дружына ў Дзвінску..." [1].

А вось яшчэ некалькі вытрымак з яго перапіскі:

"2 чэрвеня 1943г. Рыга. Аляксандру Сцяпанавічу.

...Як з тэатральнымі пастаноўкамі?

Дужа мне патрэбны здымкі з пастановак Аляхновіча. Вельмі прашу Вас зазняць некалькі сцэн, злёгка загрыміраваўшы артыстаў. Дадзім тады артыкул аб працы Дзвінскага беларускага тэатра ў прэсу з клішэ. Патрэбна будзе сфатаграфаванне адначасна і ўсіх артыстаў з рэжысёрам і праўленнем Дзвінскага адзела" [2].

"6 чэрвеня 1943 г. Аляксандру Сцяпанавічу.

Тэатр не спыняйце. Хай працуе.

Калі няма сваіх п'ес, трэба перакладаць.

Ці паслалі вы што-колечы за пастаўленыя п'есы Аляхновічу? Гэта нелагічна кідаць па 200 марак Г. Вікснэ і па 100 іншым, а не паслаць аўтару, які ўсё сваё жыццё нуждаўся і які даў матэрыял для тэатра.

Пашліце яму якіх марак 100, дык ён будзе маральна падтрыманы. Скажыце, што гэта за ўсе пастаноўкі. Гэта – мала, але ж гэта надае чалавеку руху для далейшае працы.

Магчыма, што ён прышле Вам што-колечы нават з нованапісанага і яшчэ не друкаванага. Каля тэатра трэба гуртаваць не толькі публіку і акцёраў, але і рэжысёраў і аўтараў.

Добрыя тэатральныя пачынанні заўсёды былі там, дзе тэатр меў з аўтарам цесны кантакт.

Паўтарыце якую-колечы пастаноўку і запрасіце да сябе Ф.Аляхновіча з дакладам. Тэму магчыма з ім абгаварыць ..." [3].

"25-IV-44. Спадару Ільяшэвічу.

...Спадар А. Якубецкі без сумліву мае дзе-якія драматургічныя здольнасці. Прынамсі, у Дзвінскай гімназіі з поспехам ставіліся інсцэніроўкі драматызаваных ім твораў розных нашых пісьменнікаў.

...Я выбраў аднаактоўку "Куцця", якую загадаў перадрукаваць і цяпер вам перасылаю. Яна апісвае падзеі пад польскай акупацыяй і сёння можа быць карыснай для прапагандовых пастацовак нашых вясковых дружын.

Хаця ж гэтая аднаактоўка і не першакласавы твор, але ў мяне ёсць моцнае перакананне, што калі Андрэй Якубецкі ўбачыць яе ў друку, дык ён зноў захопіцца сваёй працай і створыць куды больш лепшыя.

Гэта аднаактоўка сваім памерам дазваляе надрукаваць яе адразу ў адным нумары, найбольш у двух нумарах ...

Нам драматургі патрэбны.

Дзеля таго, што ён з Горадзеншчыны, дык якраз "Новая дарога" хай надрукуе ягоны твор першаю ..." [4].

Тэатральнае жыццё беларусаў Дзвінска шырока асвятлялася ў друку.

"14.2.1943 г. драматычны гурток Дзвінскага аддзела беларускага нацыянальнага аб'яднання ставіў у вялікай зале Дзвінскага армейскага дома камедыю Аляхновіча ў чатырох актах "Шчаслівы муж". Прадстаўленне ўдалося добра, білетаў не хапіла, камедыя таму мае быць паўторана" [5].

"Беларускае слова" 31 сакавіка 1944г., № 9, адзначала, што "23 сакавіка ў Дзвінску сіламі беларускага насельніцтва была паказана прэм'ера "Ружовае павучынне" Мамантавай. Камедыя насычана лёгкім і вясёлым гумарам" [6].

Краслава. Тэатральную дзейнасць за Дзвінскім падхапілі і іншыя гарады Латвіі, дзе гуртавалася шмат беларусаў. Так, Краслаўскі Адзел беларускага аб'яднання ў 1942 г. арганізаваў самастойную драматычную дружыну і хор. Кіраўніком драматычнай дружыны стаў былы рэжысёр Другога беларускага дзяржаўнага тэатра А.Новікаў. Хорам

кіраваў Гаўпштэйн. Абодва яны жылі ў Дзвінску, працавалі ў драматычнай дружыне Дзвінскага аддзела і на рэпетыцыі прыязджалі.

Бальбінава. У Бальбінаве таксама ў 1942 г. пры Адзеле беларускага аб'яднання быў утвораны драматычны гурток. Артысты выязджалі на гастролі ў бліжэйшыя мястэчкі і вёскі. Асаблівы водгук у друку знайшоў выезд у Прыдзруйск і Друю. Ставіліся п'еса Ф.Аляхновіча "Птушка шчасця", рэжысёрам якой быў Д.Юркевіч, і камедыя М.Чарота "Мікітаў лапаць". Добра ігралі І. Блажэніч, І. Дзяргач, А. Пупінь.

Вільня. Пры Беларускім камітэце драматург, акцёр і рэжысёр Ф.Аляхновіч арганізаваў тэатральную трупу, якая пачала працаваць ужо з восені 1941 г. у нацыянальным беларускім рэчышчы.

Падводзячы вынікі агляду, нельга не адзначыць той імпульс, з якім ствараліся драматычныя дружыны. Нягледзячы на складаныя ўмовы, народ рабіў намаганні ў развіцці тэатральнай справы. Безумоўна, калектывы дзейнічалі на месцачковым, раённым узроўні, але і сярод іх сустракаліся прыклады дастаткова высокамастацкай пастаноўкі п'ес і таленавітай ігры акцёраў.

1. НАРБ, ф.458, воп.1, спр.79, арк. 3.
2. Там жа, арк. 48.
3. Там жа, арк. 49.
4. Там жа, арк. 61.
5. Там жа, спр. 112, арк. 42.
6. Там жа, арк. 32.

І.М.Дылянок

ДА ВYZНАЧЭННЯ ПАНЯЦЦЯ БЫТАВОГА МУЗЫЦЫРАВАННЯ

Уся сістэма функцыянавання музычнага мастацтва ў грамадстве складаецца з трох частак: прафесійная музычная творчасць, аматарская музычная самадзейнасць і традыцыйная фальклорная музыка. Бытавое музыцыраванне з'яўляецца